

گفت‌مان **حاکم بر جهان معاصر**، **گفت‌مان اومانیست** است که یا خدا در آن نیست یا اگر خدایی هست، تا پیروز گاری و ربوبیت او خبری نیست، بلکه همانند معتزله قائل به تقویب امر به پیشرو هستند و با تکیه بر عقل و عقلانیت بشری و ابزاری می خواهند جهانی آرمانی بسازند که پایان تاریخ آن یا لیبرال دموکراسی رقم خورده است. در چنین جهانی شاخص‌هایی که برای فلسفهٔ زندگی و سبک زندگی آرمانی و مطلوب ارائه می‌شود، بر اساس فلسفهٔ اومانیسم و عقلانیت ابزاری یا محوریت مادیگرایی است که معنویت و فرهنگ، در حاشیه تنها برای بزرگ کردن و آراستن دنیا به کار می آید.

در حالی که گفت‌مان اسلامی، بر پایه اصولی اساسی چون مالکیت ربوبیت و حکمت خدا و در چارچوب قوانین شریعت الهی، سبک زندگی خاصی را تعریف می کند که مشخص‌هایی آن با گفت‌مان اومانیستی و غیر اسلامی تفاوت فاحش دارد. مشکل اساسی این است که در جوامع اسلامی همان شاخص‌های غیراسلامی به عنوان شاخص‌های بین‌المللی پیشرفت و توسعه از سوی دستگاه‌ها نپایدها پذیرفته شده‌ و سبک زندگی مردم هدایت، مدیریت و سازماندهی می شود. بر حقیقت مهندسی غربی است که سبک زندگی مردم را مدیریت می کند و اسلام تنها در حاشیه برای توجیه و آراستن مورد استفاده قرار می گیرد. این گونه است که تضاد در رفتار مسلمانان به طور کامل مشاهده است و آنچه در حکمت نظری و عقلی باور دارند، در مقام عمل خلاف آن را انجام می دهند و از نسوی علمای اسلامی عزم و اراده جدی و قوی برای اسلامی کردن شاخص‌ها کمتر دیده می‌شود. نویسنده با مراجعه به آموزه‌های قرآنی بر آن است تا بخشی از مهم‌ترین مبانی و شاخص‌های قرآنی پیشرفت و توسعه را اینان کند.
***

مفهوم شناسی پیشرفت و توسعه

پیشرفت در اینجا براساس آموزه های قرآنی ناظر به کیفیت است که از آن به رشد تعبیر می شود. توسعه به معنای وسعت بخشی ناظر به کمیت و فراگیری است.

در فرهنگ غربی، واژه توسعه (development) جایگزین واژه رشد (growth) شده است. "توسعه و پیشرفت" در لغت غربی به معنای رشد تدریجی در جهت پیشرفته‌ترشدن، قدرتمندترشدن و حتی بزرگ‌ترشدن (فرهنگ لغات آسفورد، ۲۰۰۱).

واژه رشد در فرهنگ غربی، به معنای هدایت یافتن به خیر و صلاح و تسخُّعِ غِنَیّ است (التَّقویُّ، ج ۴، ص ۱۱۳، «رشد») و در امور دنیوی و اخروی استعمال می‌شود(مفردات، ص ۳۵۴، «رشد»)، در اصطلاح فقهی، داشتن عقل و توانایی بر اصلاح مال است(التَّبیین، ج ۳، ص ۱۱۷)

انسان رشید از نظر فردی کسی است که از نظر کمالات به چنان جایی رسیده است که از نظر حکمت نظری و عملی یعنی در حوزه دانشی و ارادی در حد کمال است. از این روخواندند رشید را دارای اتینی در برابر خدا(حکاف، ص ۱۵، ایه)، تقوا(هود، آیه ۷۸) رعایت کننده حریم و حقوق دیگران(انبیاء، آیه ۵۱) و مانند آن می داند. پس شخص به جایی می رسد که از نظر عقلی در درستی از حقایق هستی به‌ویژه حقایق خداوند داشته و از سوی دیگر بر نفس خود مسلط شده و حقوق همه قوای نفسانی را ادا کرده و حقوق دیگران را به عدالت و انصاف مراعات می کند.

بر این معنا اگر این رشد و پیشرفت نسبت به جامعه باشد، باید گفت که همین شاخص‌ها از نیز می توان در آن یافت. به این معنا جامعه رشید و رشد یافته، جامعه‌ای تسلیم در برابر شریعت الهی و قوانین، حافظ ارزش‌ها، عامل به خوبی‌ها، برپاکاننده عدالت و انصاف و مراعات کننده حقوق دیگران است.

شاخص‌های انسانی و غیرانسانی رشد و توسعه

با نگاهی به آموزه های قرآنی می توان شاخص‌هایی را برای همه ابعاد زندگی بشر پیدا کرد. این شاخص‌ها و معیارها به انسان نشان می دهد که بر نفس خود مسلط شده و حقوق همه قوای نفسانی را ادا کرده و حقوق رزایی و آسیب شناسی کند.

شاخص‌هایی که قرآن برای رشد و توسعه بیان می کند شامل حوزه‌های انسانی و غیر انسانی است. به این معنا که هم به شاخص‌های رشد و توسعه انسانی توجه شده و هم به شاخص‌های رشد و توسعه غیر انسانی که مرتبط با حوزه خلافت انسان در جهان به عنوان حقیقت و آیدان کننده است.

معیارهای انسانی شامل حوزه های فردی و اجتماعی و همچنین حوزه‌های فکری، فرهنگی، بهداشتی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، قضایی و مانند آن بوده و علم و فن آدمی را در همه ابعاد زندگی در می گیرد. نکته اساسی در این شاخص‌ها این است که دنیا در آن تنها به عنوان مقدمه برای یک زندگی جوادانه ابدی ملاحظه شده است و هرگز اهمیت آن در حدی نیست که اصالت اخروی فدا شود، چرا که دنیا به عنوان کشتزاری است که در آخرت محصول آن درو و جمع آوری می شود.

از نظر آموزه های قرآنی ،رشد و پیشرفت هر چند که از خود فرد شروع می شود، ولی بهرآنکه ناظر به بیرون و جامعه خواهد بود. بنابراین رشد و پیشرفت در فرد می بایست با رشد و پیشرفت در جامعه مورد سنجش قرار گیرد و توسعه کمی آن نیز مورد ملاحظه باشد(هود، آیه ۱۶، سوره عصر) چه عمل قرآنی، راه نجات از خسران ابدی تنها به رشد درونی با ایمان ابر و صلح و توسعه این رشد و پیشرفت در جامعه از طریق امر به معروف و نهی از منکر و تعلیم و تزکیه دیگران است.(همان آیت، آیه مزید، آیه ۲۵، آیت عمران، آیه ۱۱۴،توبه، آیه ۷۱)

کلید دست‌یابی به خیر دنیا و آخرت

رُویِ اَنهٔ سَرِّجَلٍ وَرَعْلٍ عَنِ الصَّادِقِ عَلَیْهِ السَّلَامُ اَنْ یُعَلِّمَهُ مَا یَنَالُ بِهٖ خَیْرَ الدُّنْیَاوِ الْآخِرَهِ وَ لَا یَطْوُلُ عَلَیْهِ قَطَلٌ عَلَیْهِ السَّلَامُ، **لَاکَذِبُ**
شخصی خدمت امام صادق (ع) رسید و از حضرت درخواست کرد که به او کاری بیاموزد که به خاطر آن کار، به خیر دنیا و آخرت برسد و طولانی هم نباشد.

امام صادق (ع) فرمودند: دروغ نگو.

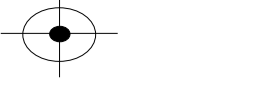
شرح حدیث: در زمان ائمه معصومین علیهم السلام مرسوم بوده است که خدمتشان می‌رسیدند و تحفه‌ای می‌گرفتند و می‌رفتند. این شخص انسان باصفایی است که از حضرت چنین درخواستی می‌کند. دراین روایت تفسیر طرف است. درخواست انجام کاری را می‌کند. ولی حضرت نمی‌فرماید فلان عمل را انجام بده؛ بلکه می‌فرماید دروغ نگو و بدان که در آن خیر دنیا و آخرت است.

مبدأ بسیاری از فسادها و شرور، هر فردی و چه اجتماعی دروغ است. منشأ تمامی ادیان فاسده و منحرفه دروغ است. بعضی افراد برطرف شدن مشکلات و یا برآوردن شدن حاجات و یا رسیدن به مقاصی معنوی چهل روز اعمالی را انجام می‌دهند و از انجام بعضی کارها خودداری میکنند. انسان بدانند اگر چهل روز دروغ نگوید، کارش درستی می‌شود و هر گروه‌ای که دارد بازمی‌شود، چون بزرگ‌ترین گره و پتدرین شرور، دروغ است؛ زیرا دروغ توفیق انجام بسیاری از اعمال خوب را از انسان می‌گیرد و پرهیز از آن، توفیق اعمال صالح را به انسان می‌دهد. اگر انسان‌ها صادق بودند، دیگر خیانت، غل و غش، نفاق، تکبر، تهمت و ریا وجود نداشت.

- ↑ بحار الانوار، جلد ۷۵، صفحه ۴۴

- ↑ اصول کافی، جلد۲، صفحه ۳۳۸

(پایگاه اطلاع رسانی آیت‌الله شیخ مجتبی تهرانی(ره))

شاخص‌های انسانی توسعه

شاخص توسعه انسانی (در زبان انگلیسی: Human Development Index به صورت خلاصه:HDI)، شاخصی ترکیبی است برای سنجیدن موفقیت در هر کشور، در سه معیار پایه از توسعه انسانی: زندگی طولانی و سالم، دسترسی به دانش و معرفت و سطح زندگی مناسب. این شاخص هر چند به شکل غلطی و زیبا و جذاب سامان داده شده است، ولی به یک معنا تنها بر اساس فلسفه اومانیستی و مادیگرایانه شکل گرفته و نمی تواند اهداف و فلسفه آفرینش انسان بر اساس آموزه های اسلامی و قرآنی را نمایند کند. بنابراین سبک غربی که برای زندگی تعریف می شود نارسا و ناتمام و محدود به زندگی مادی دنیوی است. آنان در شیوه های مختلف بر آن هستند تا شاخص‌هایی را معرفی کنند که جنبه حیوانی و مادی دنیوی زندگی انسانی را تأمین می کند.

اما شاخص های انسانی رشد و توسعه که قرآن بر اساس فلسفه خلقت انسان در نظر گرفته است، سبک خاصی از زندگی را ارائه می دهد که سبک اسلامی نامیده می شود.

این شاخص های انسانی، هم در حوزه فردی وهم درحوزه اجتماعی بیان

شاخص‌های پیشرفت و توسعه از دیدگاه قرآن

علیرضا حکمت خواه

شده است. بنابراین لازم است این دو حوزه را شناخت و معیارهای آن را دانش و بر اساس آن سنجش و آسیب شناسی صورت گیرد.

الف : شاخص‌های فردی

۱. تزکیه و تقوا و خودسازی: نخستین شاخص رشد و پیشرفت در جامعه اسلامی کسب تقوا و خودسازی و تزکیه نفس است. بنابراین، جامعه اسلامی می بایست از نظر شاخص های فضایل باطنی و اخلاقی در حدی از کمال باشد که فضایل عقلانی و شرعی و عرفی در افراد آن به روشنی نمودار باشد. عدالت و اعتدال در شخصیت فردی باگونه ای باشد که هر یک از قوای نفسانی او به کمال برسد و از سوی برخی از قوا به ویژه شهوت و غضب، ظلمی به نفس امّانی انسان که خداوند مالک آن است نرسد.(عشراء، آیه ۲۱۴، جمعه، آیه ۸، بقره، آیه ۵۷، و آیات بسیار دیگر) تزکیه نفس ناظر به تخلیه نفس از زایل و پستی‌های درونی و زشتی هاست. از این شاخص در آموزه‌های اسلامی به جهاد اکبر تعبیر شده است.

۲. علم و دانش و معرفت: دومین شاخص رشد و توسعه در جامعه اسلامی، دانش است. انسان‌ها بایدبه علمی دست یابند که حقایق هستی

معارف

Maaref@Kayhan.ir

گوناگون به‌ویژه در عرصه اجتماعی ارایه شود:

۱. شاخص های علمی: شاخص‌های علمی جامعه اسلامی را می توان در پیشرفت و رشد و توسعه تدریس آموزر زیر جست و جو کرد:

الف : علم اعتقادی : بر اساس آموزه های قرآنی، این نوع علم از برترین علوم است که هر انسانی می بایست آن را بیاموزد؛ خداوند در آیه ۵۲ سوره فرقان از آن به جهاد کبیر تعبیر کرده است؛ به‌ویژه زمانی که عالم بخواهد در راستای پاسخ گویی به شهادت تا علم قرآنی و اعتقادی پرهز گیرد. بر همین اساس لازم است که جامعه اسلامی از عالمی برخوردار باشد که علم اعتقادات را به مردم بیاموزند و آنان را نسبت به شهادت واکنسته سازند و پاسخ گوی پرشش‌ها و شبهات باشند(آل عمران، آیه ۷، حجر، آیه ۸۷، زمر، آیه ۲۳). **ب: علم اخلاق و اخلاقیات:** از آنجایی که شالوده جامعه اسلامی بر اصول اخلاقی قرار دارد، انسان‌های عالم و عاملی می خواهد که به آموزش اخلاقی پرداخته و مردم را بدان تربیت کنند؛ زیرا اخلاق، رکن رکن اسلام و جامعه اسلامی است و تزکیه و خودسازی و تقوا از مهمترین اهداف آن به شمار می آید.

اینکه سبک زندگی مردم را سامان دهد و عدالت را در میان آنان تحقق بخشد از این رو تربیت عالمان شریعت و فقیه از لوازم اصلی یک جامعه اسلامی است. مردم نیز می بایست این سه گانه را بیاموزند.

د: علم پزشکی و طبابت: از دیگر علوم لازم و مفید در یک جامعه علمی پزشکی است که در روایات اسلامی بر آن تأکید شده است. یک جامعه اسلامی می بایست به میزان کفایت دارای عالمان طب و پزشکان خیره و حاذق باشد. از علمای(ص) همچنین روایات است که ایشان علم را به دو دسته : علم الاندیان و علم الابدان (بحارالانوار، ج ۱، ص ۲۲۰، ح ۵۲) دسته بندی کرده است. در روایات اسلامی آمده است که این علوم از دو راه تحصیل می شود، چنان که امام علی(ع) می فرماید: «العلم علمان: (۱) مطبوع و (۲) مسموغ، لا ینفع المسموغ اذالم یکتم المطبوع(بحارالانوار، ج ۱، ص ۲۱۸، ح ۴۲) شهید مطهری در توضیح این دو قسم می‌فرماید: مراد از علم مسموغ، علم شنیده شده و فرا گرفته شده از خارج وجود انسان واز دیگری است اما علم مطبوع علمی است که از طبیعت و سیرشت انسان سرچشمه می‌گیرد، علمی که انسان از دیگری یاد نگرفته و معلوم است که همان قوه ابتکار شخص است.(تعلیم

* ازنظر آموزه های اسلامی، اقتصاد، قوام جامعه و ستون اصلی آن است به‌گونه‌ای که فروپاشی

آن موجب گسست اجتماعی می‌شود،اما زمانی اقتصاد ، اسلامی خواهد بود که به هدف تأمین

شرایط مناسب زیست اجتماعی برای کمال یابی انسان و عبودیت و خلافت انسانی باشد. این

شرایط زمانی تحقق می یابد که عدالت در تمام مراحل از تولید و توزیع و مصرف در نظر گرفته

و اجرا شود. براین اساس خداوند با روشهایی چون انفال و خمس و زکات و مانند آن از انباشت

ثروت و منابع تولید در دست یک عده جلوگیری می کند.

و تربیت در اسلام، شهید مطهری، ص ۱۹، انتشارات صدراع، ج سی و دوم). **۲. شاخص‌های فرهنگی:** فرهنگ بخش بزرگی از زندگی و سبک آن را در بر می گیرد. از مؤلفه‌های مهم فرهنگی در جامعه اسلامی، می توان به علم گرای، عدالت خواهی، تبعد غفلتی، خرافه زدایی و مقابله با تقلیدهای کورگروانه، همکاری، همدلی، امر به معروف و نهی از منکر، هنجارگرایی، ناپهنجازدایی ارزش گرای، اصول گرایی ، اصلاح در چارچوب مبانی و اصول و مانند آنها اشاره کرد. در این حوزه هم چنین بر نقش رسانه‌ها برای تقویت مبانی اخلاقی و هنجاری تأکید شده است. رسانه‌ها و فن آوری تبلیغ و ترویج فرهنگی می بایست در راستای کمال آدمی باشد. بخش هنرنگی به سبب همپوشانی بابخش‌های دیگر می تواند در حوزه های دیگر نیز درگیری شود. **۳. شاخص‌های اجتماعی:** بر اساس آموزه های قرآنی جامعه اسلامی می بایست در حوزه اجتماعی نیز رشد و توسعه یابد. شاخص‌های مهمی که قرآن در این حوزه بیان می کند اموری چون همکاری در امور اجتماعی و تقویت نیکوکاری و احسان و یکدیگر(مانده، آیه ۲)، افزایش ازدواج و مولدیت، ازدواج انسان و تأمین مستخرج آن از سوی اولیای شخص یا اولیای امور جامعه (نساء، آیه ۳؛ نور، آیه ۳۲)، اشتغال برای همه، تأمین غذا و مسکن و حداقل‌های زندگی(مفهوم مخالف، آیه ۳۳ سوره قحافه و آیات دیگر)، تکافل اجتماعی و بیمه و تأمین نیازمندان (ذاریات، آیه ۱۹؛ معراج، آیات ۲۴ و ۲۵)، و مانند آن است. هدف از شاخص‌هایی که در حوزه اجتماعی بیان می شود آن است که شرایط بهتری برای زیست تنیده های مردم فراهم آید. البته از آنجایی که عدالت در اسلام فراگیر و توسعه یافته است و حتی دشمن را در بر می گیرد(توبه، آیه ۱۰۰)، رعایت حقوق اجتماعی همه مردم لازم است.احدید، آیه ۲۵) بر این اساس، تنها کسانی که توطنه می کنند و جاسوسی و خیانت می

* شاخص‌های انسانی رشد و توسعه که قرآن بر اساس فلسفه خلقت انسان در نظر گرفته است، سبک خاصی از زندگی را ارائه می دهد که سبک اسلامی نامیده می شود.

ج ۲، ص(۲۸۴) و قانون‌گرایی و عدالتخواهی، از جمله شاخص‌های رشد و توسعه در یک جامعه اسلامی در حوزه سیاسی است. البته شاخص‌های دیگری را می‌توان شناسایی و بیان کرد که بیرون از حوصله این مقال است. **۵. شاخص‌های قضایی و حقوقی:** همه مردم در برابر قانون یکسان و هستند و جایگاه و موقعیت اجتماعی و اقتصادی و مانند آن موجب خروج از دایره حکم قانون و عدل نمی‌شود. از این رو همگان حتی پیامبر(ص) در برابر قوانین شریعت و احکام الهی مسئول هستند و در صورت خروج از قوانین حقوقی و کیفری مجازات می‌شوند. پس عدالت باسویه نسبت به همگان اجرا می‌شود، چنان‌که حقوق افراد و جامعه از طریق دستگاه قضا و عوامل اجرایی آن محافظت شده و تأمین می‌گردد.(اعراف، آیه ۲۶مانده، آیات ۴۸ و ۴۹شوری، آیه ۱۵)

۶. شاخص‌های اقتصادی: از نظر آموزه‌های اسلامی، اقتصاد، قوام جامعه و ستون اصلی آن است به‌گونه‌ای که فروپاشی آن موجب گسست اجتماعی و فرار مردم از آن جامعه و الحاق به جوامع دیگر می‌شود(نساء، آیه۵) اما زمانی اقتصاد ، اسلامی خواهد بود که به هدف تأمین شرایط مناسب زیست اجتماعی برای کمال یابی انسان و عبودیت و خلافت انسانی باشد. این شرایط زمانی تحقق می یابد که عدالت در تمام مراحل از تولید و توزیع و مصرف در نظر گرفته و اجرا شود. براین اساس خداوند با روشهایی چون انفال و خمس و زکات و مانند آن از انباشت ثروت و منابع تولید در دست یک عده جلوگیری می کند.(حشر، آیه ۷ و انفال، آیه ۱ و آیات دیگر) و از طرفی در مقام توزیع خواستار عدالت توزیعی ثروت و جلوگیری از رباخواری، گران فروشی، کم فروشی(مطففین، آیه ۱) و احتکار و ویژه خواری و مانند آن می‌شود و در حوزه مصرف نیز دستورها قناعت در مصرف و پرهیز از اسراف و تبذیر می دهد. همه این دستورها به این هدف است که جامعه اسلامی در چارچوب رضایت فروشنده و مشتری، نظارت بر بازار، شفافیت بازار، مناسب بودن مکان مبادله، آگاهی و پایبندی به احکام مبادله‌ها، آگاهی و پایبندی به آداب و اخلاق اسلامی، آگاهی و پایبندی به شیوه‌های فنی و اقتصادی مبادله، بازاریابی مناسب، تقلیل واسطه‌ها، سازوکارهای جدید پرداخت و انجام مبادله، ثبات قوانین، مقررات و سیاست‌های اقتصادی، تراز تجارت، رعایت منافع ملی، حجم نقدینگی موردنیاز برای مبادله، تأمین مطلوب و به موقع نیازهای نقدینه مردم و بانک‌ها و مانند سامان یابد و از هر گونه بی عدالتی در حوزه اقتصاد جلوگیری شود. از نظر اسلام آنچه شاخص یک جامعه اسلامی است برکت است. به این معنا که عنایت الهی موجب افزایش و زیادی در بهره مندی انسان می‌شود.(اعراف، آیه ۹۶؛جمود، آیه ۴۸)

۷. شاخص‌های بهداشتی جسمی و روانی: در جامعه اسلامی یکی از شاخص‌های مهم، بهداشت جسم و روان است. بطوری که بر پاک‌ی جسم از پلیدی و خبیثت و بر پاک‌ی و طهارت روح از گناه و زشتی و پلشتی تأکید شده است. در جامعه اسلامی افراد باید از هر گونه بیماری بویژه نم و آندوه و افسردگی و ترس در امان باشند. خداوند از آیاتی از جمله آیه ۱۱۲ سوره نحل از جمله نشانه‌ها و شاخص‌های جامعه ایمانی و توحیدی را امنیت جانی و روحی و روانی می‌داند. در جامعه اسلامی مردم در کمال اطمینان و امنیت هستند. این امنیت شامل امنیت مالی ، جانی، اقتصادی، بدنی و روانی است. اصولاً انسان مومن و جامعه ایمانی گرفتار اندوه در زمان صمیمت و از دست دادن، و ترس از آینده برای از دست رفتن نیست. (بقره، آیات ۲۸ و ۶۲ و ۱۱۲) البته شاخص اسلامی از شادی این نیست که شخص گرفتار فرح و هیجانات غیر قابل کنترل باشد و از حالت تعادل رفتاری و گفتاری خارج شود، بلکه همواره از سروری برخوردار است که نشانه آن تبسم و گشاده رویی است(اشفاق، آیه ۹)؛ زیرا از نظر اسلامی فرح نشانه و شاخصی از آرامش روانی و روحی نیست(آل عمران، آیه ۱۸۸، انفکار، آیه ۷۵) از نظر قرآن می بایست بین بهداشت روانی صادق و کاذب، تفاوت قابل شده زیرا بسیاری از مردم گرفتار سلامت روانی کاذب هستند(آل عمران، آیه ۱۸۸) و با کوچک‌ترین ابتلاء و آزمونی خود را می‌بازند و گرفتار آندوه و افسردگی و حتی خودکشی می‌شوند. روان‌شناسان غربی که تنها به حوزه روان از منظر مادی می‌نگرند، دستورهایی را برای بهبود و سلامت روانی می‌دهند که نه تنها در بلند مدت درمان کننده نیست بلکه آسیب زانست. در حالی شاخص‌هایی که اسلام برای بهداشت روانی می دهد با توجه به اصولی چون مالکیت و ربوبیت و علم و حکمت الهی یک آرامش دائمی و پایدار است. تزکیه بر توکل و اعتماد به خدا و صبر، انسان را در جایگاهی از اطمینان و آرامش قرار می دهد که هیچ دارو و روش درمانی دیگر نمی تواند جایگزین آن باشد.

همچنین براساس شاخص‌های بهداشت اسلامی، جمعیت می بایست با یک رووند روه به رشدی همراه باشد و هیچ علمی موجب کاهش جمعیتی انسان نشود و پس سقظ چنین از ترس احتمال بحران غذایی در جهان، امری خلاف اندیشه‌های اسلامی قرآنی است و تنظیم جمعیت به معنای محدودسازی و کاهش آن، خلاف اسلام و قرآن و گناهی بایخودشی است؛ زیرا خداوند می فرماید که توسعه تغذیه و اقتصاد انسان و موجودات را خود به عنوان رب العالمین به عهده دارد و کسی از انسان نتوانست است تا مسئولیت زرق و اطعام دیگری را به عهده گیرد بلکه مسئولیت او تنها عبودیت است (ذاریات، آیات ۵۲ تا ۵۸) پس کسانی که به دلیل گرسنگی و مساله اقتصادی سقط چنین می کند (انعام، آیه ۱۵۱) یا تنها به احتمال

* اگر در جامعه ای امر به معروف ونهی از منکر رواج داشته باشد و هر کسی مسئولیت تربیت و پرورش دیگران را به عهده گیرد،آن جامعه در مسیر رشد و توسعه اسلامی گام بر می دارد. از نظر قرآن کسانی که سکوت می کنند و به مسئولیت اجتماعی خود در این زمینه اقدام نمی کنند و با بی تفاوتی از کنار ناهنجاری ها عبور می کنند، از مسیر توسعه و رشد بازمانده اند و حتی خود در معرض خطر عذاب هستند.

ورزند، از برخی از حقوق اجتماعی محروم می شوند و این محرومیت به شکل طرد اجتماعی صورت می گیرد. به هر حال، بهبود زندگی مردم حتی فقیران و بیوایان و مشارکت دید فعال در همه عرصه‌های اجتماعی و رهایی از فشار استکباری و سلطه قاسطین وقانونگیزان و عدالت ستیزان در ایات قرآنی به عنوان مهم‌ترین شاخص‌ها بیان شده است. این امور موجب افزایش نرخ باروری و جمعیت، کاهش بیکاری، فقر فرهنگی و اجتماعی، پوشش بیمه ای و مانند آن می‌شود. هم چنین قانونگرایی و هنجارگرایی در برابر قانون ستیزی و هنجارشکنی از دیگر شاخص‌های مهم اجتماعی در یک جامعه اسلامی رشد و توسعه یافته است.

۴. شاخص‌های سیاسی: از مهم‌ترین شاخص‌های اسلامی رشد و پیشرفت مشارکت مردم در چارچوب نظام ولایی است. در این نظام ولایی که مانند دیگر اصول در چارچوب عدالت سامان یافته است، هر کسی همان طوری که حقوقی دارد دارای مسئولیت‌هایی هم هست که باید در قبال دیگران انجام دهد زیرا هر کسی به عنوان ولی یعنی سرپرست بر پایه عواطف الهی و انسانی می بایست دیگری را تعلیم و تربیت کند. در این اساس در نظام سیاسی کشور همان طوری که حق مشارکت دارد وظیفه و تکلیف مشارکت هم بر عهده اوست. در این نظام عادلانه اسلام است که جهان به معنای دفاع از عقیده و جامعه اسلامی در برابر هر گونه تجاوز علمی و عملی و نظامی و اقتصادی و مانند آن لازم می‌شود و به عنوان جهاد اصغر در دسترس کار فرمای می‌گردد. بنابراین از شاخص‌های مهم در این حوزه می‌بایست به افزایش مجاهدان و مدافعان از مرزهای فرهنگی و جغرافیایی و عقیدتی و مانند آن اشاره کرد. مشارکت در همه عرصه های سیاسی خود گواه صادقی بر پیشرفت و رشد و توسعه جامعه سیاسی اسلامی خواهد بود. از آیات ۷۵ و ۹۸ سوره نساء این معنا به دست می آید که حمایت مستضعفان عالم در برابر مستکبران و مظلوم در برابر ظالم بی توجه به مذهب و دین و رنگ و جنس و مپهن و نژاد و قوم از جمله شاخص های رشد و توسعه سیاسی در یک جامعه است.(آیه ۲۵ سوره حدید) باید گفت که اموری چون اطاعت کامل از رسول خدا (آل عمران، آیات۳۲–۳۱، پذیرش ولایت آن حضرت (ص)، (احزاب، آیه ۳۶) ، پذیرش ولایت ائمه معصومین(ع) و اطاعت از ایشان (مانده، آیه ۵۵)، پذیرش ولایت فقیه (کمال‌الدین صدوق،

صفحه ۶
یکشنبه ۱۱ اسفند ۱۳۹۲
۳۰ ربیع‌الثانی ۱۴۳۵ – شماره ۲۰۲۷۵

چراغ راه

اعتدال در کلام

قال الامام علی(ع): **الكلام بین خلتی سوء: هما الاكثار والاقلال**

فالاكثر هنر والاقلال عی.

امام علی(ع) فرمود: سخن گفتن میان دو خصلت ناهنجار قرار دارد: زیاده‌گویی و کم‌گویی، زیاده‌گویی بیشتر است و کم‌گویی، ناتوانی در ادای مقصود می‌باشد.^(۱)

۱- عرعرالحکم، ص ۴۴

حکایت خوبان

شرایط بهره‌گیری از دنیا

در روایتی از پیامبر گرامی(ص) آمده است که فرمود: «عظم الناس هم‌ا المؤمن یهتم بامردنیاه و امر آخرته» بزرگ‌ترین مردم نسبت به هدف‌گیری‌هایش، مومنی است که هم نسبت به امر دنیایش اهتمام کوشش دارد و هم نسبت به آخرتش، یا در روایت دیگر از امام هفتم می‌فرماید: «جعلوا لانیفکسم خرا من الدنیا باعناظها ما تشتهی من الحلال و ما لایثم المروره و مالا‌سرف فیه» برای نفس‌های خود حظی از دنیا قرار دهید و آن چیزی که نفوس شما به آن میل است را به آن عطا کنید؛ اما با سه قید! یک «من الحلال» اینکه حلال باشد (و افسار و گسیخته نباشد) دو «لا یثلم المروره» اینکه درخواست نفس، مشروع و معقول باشد و سه «و مالا‌سرف فیه» در آن زیاده‌روی هم نکنید. در ادامه حضرت فرمود: «بهره‌گیری مشروع و معقول از امور مادی دنیایی برای نفس یک نوع کمک جستن برای امور دین محسوب می‌شود. آن نیست کسی که دنیایش را برای دین و دینش را برای دنیا ترک کند.»^(۱) در روایتی حضرت لقمان به فرزندش گفت: «نه آن طور وارد دنیا شو که به آخرت زیان بزند و نه آن‌طور دنیا را ترک کن که سربرار دیگران شوی»^(۲)

۱- بحارالانوار، ج ۷۵ ص ۳۲۱

۲- همان، ج ۷، ص ۱۱۴

پرسش و پاسخ

ساز و کارهای کنترل بازار آزاد

پرسش:

بر اساس آموزه‌های وحیانی چه ضوابط و راهکارهایی

برای مقابله با مفساد اقتصادی بازار آزاد و آزادی فعالیت‌های

اقتصادی در نظر گرفته شده است؟

پاسخ:

در بخش نخست پاسخ به این سؤال ضمن تأکید اسلام بر کنترل خصلت حب نفس و زیاده‌طلبی انسان به مواردی همچون:

۱- مبارزه با گران‌فروشی

۲- جلوگیری از احتکار

۳- مبارزه با احتکار برای مقابله با مفساد اقتصادی اشاره کردیم، اینک در بخش پایانی دنباله مطلب را بی می‌گیریم.

۴- مبارزه با خیانت

یکی از راه‌های سالم‌سازی بازار، ایجاد جو سالم و قابل اعتماد میان خریداران و فروشندگان است. اسلام از روش به این مهم برداشته است؛ تا یک فسو با نهی از اعمال ناشایسته و کارهایی آوده به خیانت چون کم‌فروشی، معیوب فروشی و غبن، آنان را به داشتن معاملاتی صحیح و روشن فراخوانده، و از سوی دیگر، با وضع قوانینی چون خیارثارت، به طرفین معامله اختیار داده است که اگر مورد معامله، ناقص و معیوب یا کم ارزش بود حق فسخ داشته باشند. در قرآن کریم خداوند می‌فرماید:

«ویل للمطففین» وای بر کم‌فروشان (مطففین-۱) همچنین پیامبر اعظم(ص) فرمود: «شر الناس، التجار الخونه» بدترین مردم، تاجران خائن و بسد کارند. (العیاه، ج۶، ص ۳۸۷) امام‌صادق(ع) می‌فرماید: «غبن المؤمن حرام» فریب دادن مؤمن حرام است.» (همان، ج۵، ص ۳۸۱)

۵- جلوگیری از مشاغل فاسد و مخرب

انگیزه سودطلبی موجب می‌شود گروهی از تولیدکنندگان از مسیر سالم انسانی خارج شده، به تولید کالاهایی اقدام کنند که نه‌تنها به حال جامعه مفید نیست، بلکه مفساد اجتماعی، اخلاقی، جسمی و روحی فراوانی به دنبال دارد. از آن جمله می‌توان از تولید انواع مشروبات الکلی، موادمخدر، فیلم‌ها و مجلات خلاف عفت و آلات قمار نام برد.

تولید این قبیل کالاها در جامعه از دو جهت موجب فشار بر اقدشار فقیر و کم درآمد می‌شود، ازیک سو مصرف این کالاها عوارض جسمی و روحی برجای گذاشته، هزینه‌های زندگی را افزایش می‌دهد و از سوی دیگر، با اختصاص بخشی از منابع تولید به تولید این کالاها، تولید کالاهای ضروری و موردنیاز با مشکل مواجه شده و باعث افزایش قیمت آنها می‌گردد. در نظام اقتصادی اسلام، تگت به عنوان مکاسب محرمه (شغل‌های حرام) از اشتغال تولیدکنندگان به تولید این نوع کالاها ممانعت می‌شود. (مکاسب محرمه، امام خمینی، ج ۲و)

سلوک عارفانه

عمل صالح سالک

(بند ای سالک راه خدا!) در تمام مقامات معنوی، «قوس نزول و صعود» مطرح است. ابتدا انسان از طریق عقل یک غنی‌سازی عالی و بالا را درک می‌کند. آنگاه که عمل عقلی بر روی دل اثر گذارد، دل‌بستگی پدید می‌آید که از آن به ایمان تعبیر می‌کنند. این دل‌بستگی نزول می‌کند و حالتی نورانی برای نفس پیدا می‌شود. و این حالت بر اعضا و جوارح اثر می‌کند. در کلمات برخی بزرگان آمده است که مقامات معنوی مرکب است از: معرفت–حالت و عمل. این سخن اشاره به قوس نزول دارد. از مرتبه تفکر شروع شده و به مرتبه عمل منتهی می‌شود.

عواالم وجود هم این چنین است. عواالم وجود از جبروت به ملکوت و سپس ناسوت نزول می‌یابند. جبروت عالم عقل است، ملکوت عالم نفس است و ناسوت عالم ماده است. ملکوت عالم نفس است و ناسوت نزل، قوس صعود وجود است. این بار عمل انسان صعود پیدا می‌کند و بر نفس اثر می‌گذارد و حالت نفس، ایمان را تقویت می‌کند. بنابراین همان طور که عمل لازمه ایمان است، اثر آن نیز بر ایمان متعکس می‌شود. لذا از عوامل مهم تقویت ایمان «عمل صالح» است.^(۱)

۱- کیش پارسیان، آیت الله شیخ مجتبی تهرانی، ص ۴۷

^[1] عظم الناس هم‌ا المؤمن یهتم بامردنیاه و امر آخرته» بزرگ‌ترین مردم نسبت به هدف‌گیری‌هایش، مومنی است که هم نسبت به امر دنیایش اهتمام کوشش دارد و هم نسبت به آخرتش، یا در روایت دیگر از امام هفتم می‌فرماید: «جعلوا لانیفکسم خرا من الدنیا باعناظها ما تشتهی من الحلال و ما لایثم المروره و مالا‌سرف فیه» برای نفس‌های خود حظی از دنیا قرار دهید و آن چیزی که نفوس شما به آن میل است را به آن عطا کنید؛ اما با سه قید! یک «من الحلال» اینکه حلال باشد (و افسار و گسیخته نباشد) دو «لا یثلم المروره» اینکه درخواست نفس، مشروع و معقول باشد و سه «و مالا‌سرف فیه» در آن زیاده‌روی هم نکنید

^[2] همان، ج ۷، ص ۱۱۴